

**การจัดการป่าชุมชนโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างยั่งยืน
พื้นที่ตำบลดงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย
อิทธิพัทธ์ เรืองกิจวัฒน์**

**Sustainable management of community forest by stakeholders
in Dong Ma da Sub-district, Mae Lao District, Chiang Rai Province
Ithiphat Rueangkitwat**

สาขาวิชาระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย 57100

Department of Geographic Information System, School of Social Science, Chiang Rai Rajabhat University, 57100

*Corresponding author. E-mail: arsumo6@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพเชิงพื้นที่ป่าชุมชนตำบลดงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย โดยการจำแนกรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยการแปลตีความข้อมูลดาวเทียมผ่านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ที่อ้างอิงชนิดของการจำแนกตามการจำแนกรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดินระดับที่ 2 และพบว่าในปี 2545 มีรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ได้แก่ พื้นที่นาข้าว 21.64 ตารางกิโลเมตร พื้นที่พืชไร่ 5.2 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ไม้ยืนต้น .07 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ไม้ผล 1.04 ตารางกิโลเมตร พื้นที่เกษตรกรรมอื่น ๆ 0.14 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ป่าผสมผลัดใบ 24.06 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ป่าชุมชน 2.08 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง 4.82 ตารางกิโลเมตร พื้นที่แหล่งน้ำ 1.06 ตารางกิโลเมตร และพื้นที่อื่น ๆ 2.13 ตารางกิโลเมตร

และในปี 2559 มีรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินได้แก่ พื้นที่นาข้าว 20.75 ตารางกิโลเมตร พื้นที่พืชไร่ 13.84 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ไม้ยืนต้น 4.16 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ไม้ผล 1.64 ตารางกิโลเมตร พื้นที่เกษตรกรรมอื่น ๆ 0.51 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ป่าผสมผลัดใบ 9.89 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ป่าชุมชน 1.34 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง 6.1 ตารางกิโลเมตร พื้นที่แหล่งน้ำ 1.62 ตารางกิโลเมตร และพื้นที่อื่น ๆ 2.46 ตารางกิโลเมตร

พื้นที่ป่าผสมผลัดใบมีการเปลี่ยนเป็นนาข้าว พืชไร่ ไม้ยืนต้น ไม้ผล พื้นที่เกษตรกรรมอื่น ๆ ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง แหล่งน้ำ และพื้นที่อื่น ๆ โดยมีพื้นที่ 0.3, 9.52, 2.77, 0.41, 0.03, 0.63, 0.51, 0.25 และ 0.63 ตารางกิโลเมตรตามลำดับ และพื้นที่ป่าชุมชนเปลี่ยนเป็นนาข้าว, พืชไร่, ไม้ยืนต้น, ป่าผสมผลัดใบ, ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง และพื้นที่อื่น ๆ โดยมีพื้นที่ 0.06, 0.23, 0.22, 0.25, 0.07 และ 0.05 ตารางกิโลเมตร ตามลำดับ

คำสำคัญ: ป่าชุมชน, ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์, การจัดการป่าชุมชน, ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

Abstract

This study aims to study the spatial situation. And community forest in Dong Ma Da Sub-district, Mae Lao District, Chiang Rai Province. By identifying patterns of land use with the interpretation of satellite data through GIS referenced by the type of land use classification scheme of the Land Development Department Level 2. And in 2545 found a pattern of land use include. Paddy fields 21.64 square kilometers Crop area 5.2 square kilometers perennial area 0.7 square kilometers trees 1.04 square kilometers. Other agricultural area 0.14 square kilometers. Mixed deciduous forest area 24.06 square kilometers. Community forest area 2.08 square kilometers Urban 4.82 square kilometers Water body 1.06 square kilometers And other 2.13 square kilometers

And in 2559 found a pattern of land use include. Paddy fields 20.75 square kilometers Crop area 13.84 square kilometers perennial area 4.16 square kilometers trees 1.64 square kilometers. Other agricultural area 0.51

square kilometers. Mixed deciduous forest area 9.89 square kilometers. Community forest area 1.34 square kilometers Urban 6.1 square kilometers Water body 1.62 square kilometers And other 2.46 square kilometers

Mixed deciduous forests are converted to paddy fields. Crops, perennials, trees, other agricultural areas, urban, water bodies and other areas, with areas of 0.3, 9.52, 2.77, 0.41, 0.03, 0.63, 0.51, 0.25 and 0.63 square kilometers, respectively. And community forests into paddy fields, crops, trees, mixed deciduous forest, Urban And other areas with an area of 0.06, 0.23, 0.22, 0.25, 0.07 and 0.05 square kilometers, respectively.

Keywords: Communities Forest, Geographic Information Systems, communities Forest management, Steakholder

บทนำ

ในปัจจุบัน พื้นที่ป่าในประเทศไทยมีจำนวนลดลงเป็นอย่างมากซึ่งเป็นผลพวงมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากร การเติบโตทางเศรษฐกิจ และความต้องการพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์อื่น ๆ ด้วยสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นทำให้เกิดความตื่นตัวใน ความสำคัญของป่าไม้ และหนึ่งในแหล่งทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญและอยู่ใกล้ตัวคนนั้นได้แก่ ป่าชุมชน

ป่าชุมชน ระเบียบเวศขนาดเล็กซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรในพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์โดยชุมชนโดยรอบพื้นที่ ป่าชุมชน เกิดได้ทั้งจากการเป็นป่าดั้งเดิมที่หลงเหลือจากการแผ้วถางเพื่อเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และเกิดจากการฟื้นฟูของผืนป่าใน ชุมชน โดยภาครัฐได้เห็นความสำคัญของป่าชุมชนจึงได้กำหนดให้มีพระราชบัญญัติป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ และสงวนพื้นที่ไว้ สำหรับใช้ประโยชน์ โดยกำหนดให้ชุมชนในพื้นที่เป็นผู้จัดการพื้นที่ทั้งในด้านการใช้ประโยชน์ การจัดการ การวางระเบียบ ข้อบังคับ และ/หรือบทลงโทษต่าง ๆ ซึ่งในอดีตนั้นชุมชนที่ใกล้ชิดและอาศัยป่าชุมชนในการดำรงชีวิตโดยมิได้คำนึงถึงผลลัพธ์ ที่จะตามมา ก่อให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพป่า การลดลงของพื้นที่ป่า รวมไปถึงการขาดแคลนทรัพยากรอื่น ๆ ที่อยู่ใน ป่า เช่น สัตว์ และพืชพรรณบางชนิดที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์จนหายไปจากพื้นที่ แม้ว่ายังคงมีความพยายามในการจัดการป่า ชุมชนจากการลงมือลงมือ การอาศัยประสบการณ์ของคนในชุมชนทำให้เกิดการก่อตั้งกลุ่มคนเพื่อเข้ามามีบทบาทในการ จัดการป่าซึ่งสอดคล้องกับข้อบังคับที่ภาครัฐเป็นคนกำหนด(ก่อตั้งก่อนการกำหนด) อาศัยภูมิปัญญาของชุมชน การสร้างความ มีส่วนร่วม รวมไปถึงการนำเอาแนวคิดความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมมาปรับใช้เพื่อคงสภาพความเป็นป่าชุมชนไว้ แต่การ กระทำดังกล่าวก็ยังคงมีช่องว่างให้ผู้อื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “คนนอกชุมชน” ทั้งในระดับบุคคล คือการลักลอบหาของป่า และ ในระดับองค์กรเชิงธุรกิจ เช่น นายทุนจากภายนอกทำธุรกิจค้าไม้และมีการเข้ามานำไม้ในพื้นที่ออกไปเพื่อการค้า เป็นต้น ชุมชนจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมทั้งภายในและภายนอกในการสร้างกำลังในการดูแลรักษาป่าชุมชนของตน และแนวคิดรวมถึง การกำหนดแผนแนวทางการปฏิบัติที่ภาครัฐจะเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนที่ทำให้การจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนเกิดขึ้นได้จริง

ตำบลดงมะเดะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีป่าชุมชนที่ได้ดำเนินการขึ้นทะเบียนพื้นที่ป่า ชุมชนอย่างเป็นทางการกับกรมป่าไม้ ในพื้นที่หมู่ที่ 9,10,12,13,15,17 และ18 โดยชุมชนได้มีการจัดการป่าชุมชนหลากหลาย รูปแบบ ทั้งรูปแบบที่มีการใช้ประโยชน์ควบคู่กับการอนุรักษ์ฟื้นฟู ในพื้นที่หมู่ที่ 9,10,13 และ15 และรูปแบบที่คงไว้เพื่อการ อนุรักษ์เท่านั้น ในพื้นที่หมู่ที่ 12,17 และ18 เป็นต้น แต่ก็ยังคงมีการบุกรุกและปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อการเกษตรกรรมและพื้นที่รูปแบบอื่น จึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การศึกษาองค์ประกอบและสภาพของพื้นที่โดยอาศัย เทคโนโลยีระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการติดตามการเปลี่ยนแปลงและภาพรวมของพื้นที่ รวมถึงแนวทางการจัดการป่า ชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคตโดยการมีส่วนร่วม

วิธีการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีระบบสารสนเทศ ภูมิศาสตร์ในการศึกษาสภาพเชิงพื้นที่ของตำบลดงมะเดะ และการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ของป่าชุมชนแต่ละแห่ง และ ส่วนของการศึกษาการบริหารจัดการป่าชุมชนและแนวทางการจัดการที่ยั่งยืนโดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก และการ จัดสนทนากลุ่มย่อย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการศึกษาสภาพเชิงพื้นที่ของตำบลงมะตะ ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ หรือ GIS เป็นศาสตร์ของการศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่ ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้ได้นำเทคโนโลยีดังกล่าว มาปรับใช้เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลง และศึกษาสถานภาพของพื้นที่โดยมีขั้นตอนวิธีการดังนี้

1.1 การแปลตีความข้อมูลดาวเทียม ใช้ข้อมูลดาวเทียม Lansat8 เป็นข้อมูลฐานสำหรับการศึกษาสภาพเชิงพื้นที่ทั้งหมด โดยใช้เทคนิคการแปลตีความด้วยสายตา (Visual Interpretation) ผสมผสานกับการแปลตีความด้วยคอมพิวเตอร์ (Computer Interpretation) ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลสิ่งปกคลุมดินในพื้นที่ตำบลงมะตะ โดยอ้างอิงการจำแนกรูปแบบการใช้ที่ดินจากข้อมูลการใช้ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดิน ดังตัวอย่างในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตัวอย่างรูปแบบการจำแนกข้อมูลการใช้ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดิน

LU_code	คำอธิบาย
U00	Urban and Built-up Land
A00	Agricultural Land
F01	Evergreen Forest
W01	Natural Water Bodies
M02	Wetland

1.2 ดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของการแปลตีความ โดยการสำรวจพื้นที่ในภาคสนามและเก็บข้อมูลสภาพพื้นที่จริง พร้อมตำแหน่งพิกัดด้วยเครื่องกำหนดพิกัดบนพื้นโลกหรือGPS(Global Positioning system)

1.3 จัดทำแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน และแผนที่ป่าชุมชนพื้นที่ตำบลงมะตะ ปีพ.ศ. 2559

1.4 ทำการแปลตีความข้อมูลการใช้ที่ดินปีพ.ศ. 2545 จากข้อมูลภาพถ่ายทางอากาศปี 2545 เพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าชุมชน ก่อนการขึ้นทะเบียนซึ่ง ตำบลงมะตะได้รับการขึ้นทะเบียนป่าชุมชนในปี 2547-2548

1.5 จัดทำแผนที่ป่าชุมชนพื้นที่ตำบลงมะตะ ปีพ.ศ. 2545

1.6 วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชุมชนตำบลงมะตะ และจัดทำแผนที่

2. การศึกษาการบริหารจัดการป่าชุมชนและแนวทางการจัดการที่ยั่งยืน ซึ่งการศึกษาในส่วนที่ 2 นี้ยังอยู่ในขั้นตอนดำเนินการ

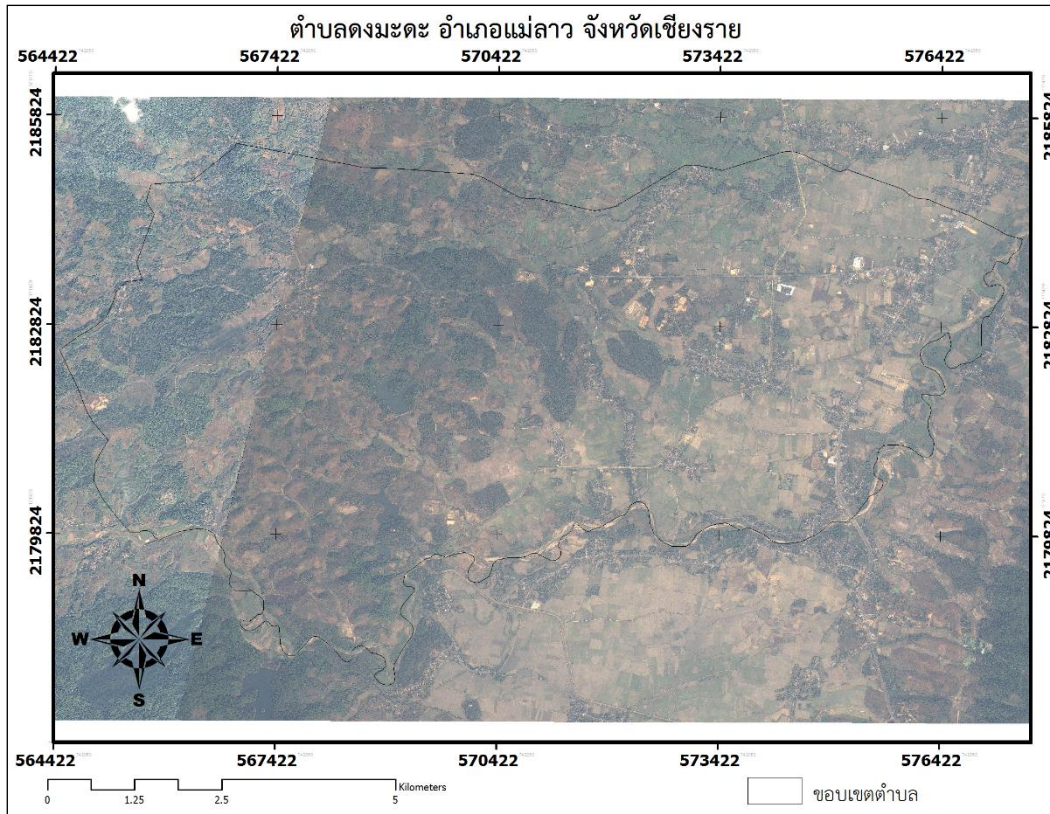

กรอบแนวคิด

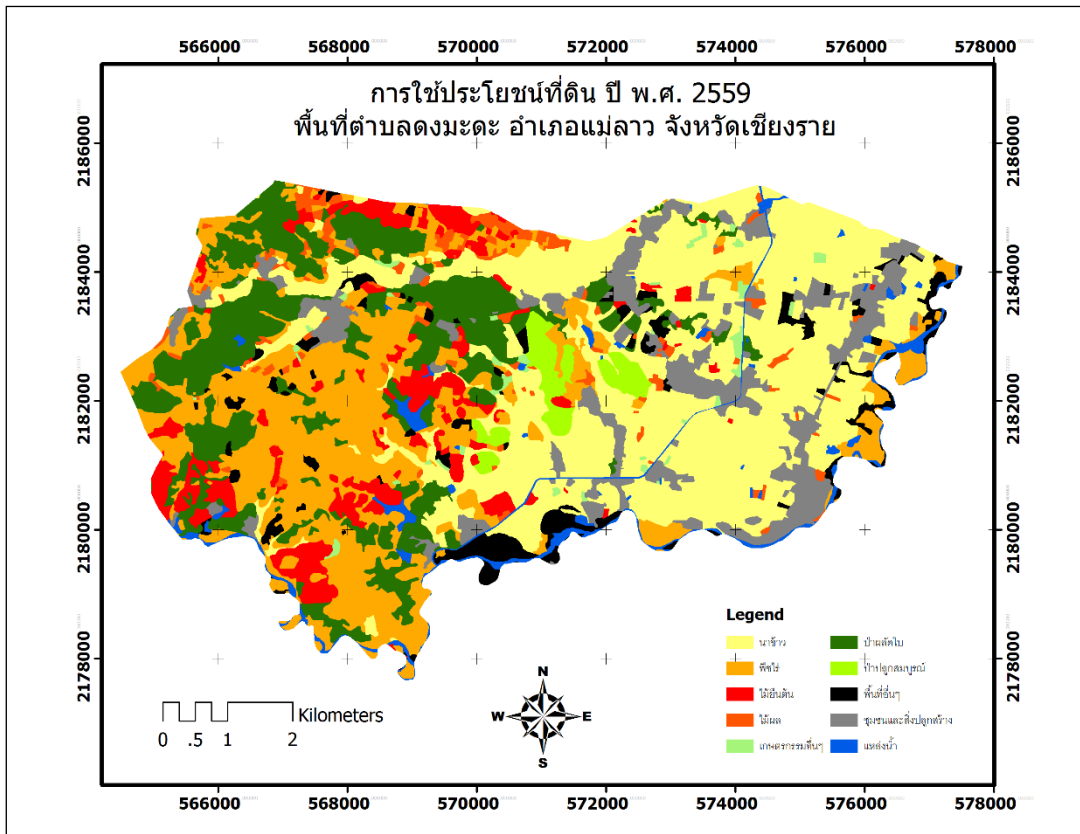

ผลการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้พบว่า พื้นที่ตำบลดงมะตะ(ดังรูปที่ 1)มีลักษณะเชิงพื้นที่ซึ่งบ่งบอกถึงสถานภาพการใช้ประโยชน์ที่ดิน และสิ่งปกคลุมดินในปี พ.ศ.2559 ประกอบไปด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินซึ่งแบ่งรูปแบบตามการจำแนกรูปแบบการใช้ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดินในระดับที่ 2 ได้แก่ พื้นที่นาข้าว 20.75 ตารางกิโลเมตร พื้นที่พืชไร่ 13.84 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ไม้ยืนต้น 4.16 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ไม้ผล 1.64 ตารางกิโลเมตร พื้นที่เกษตรกรรมอื่นๆ 0.51 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ป่าผสมผลัดใบ 9.89 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ป่าชุมชน 1.34 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง 6.1 ตารางกิโลเมตร พื้นที่แหล่งน้ำ 1.62 ตารางกิโลเมตร และพื้นที่อื่น ๆ 2.46 ตารางกิโลเมตร ดังรูปที่ 2

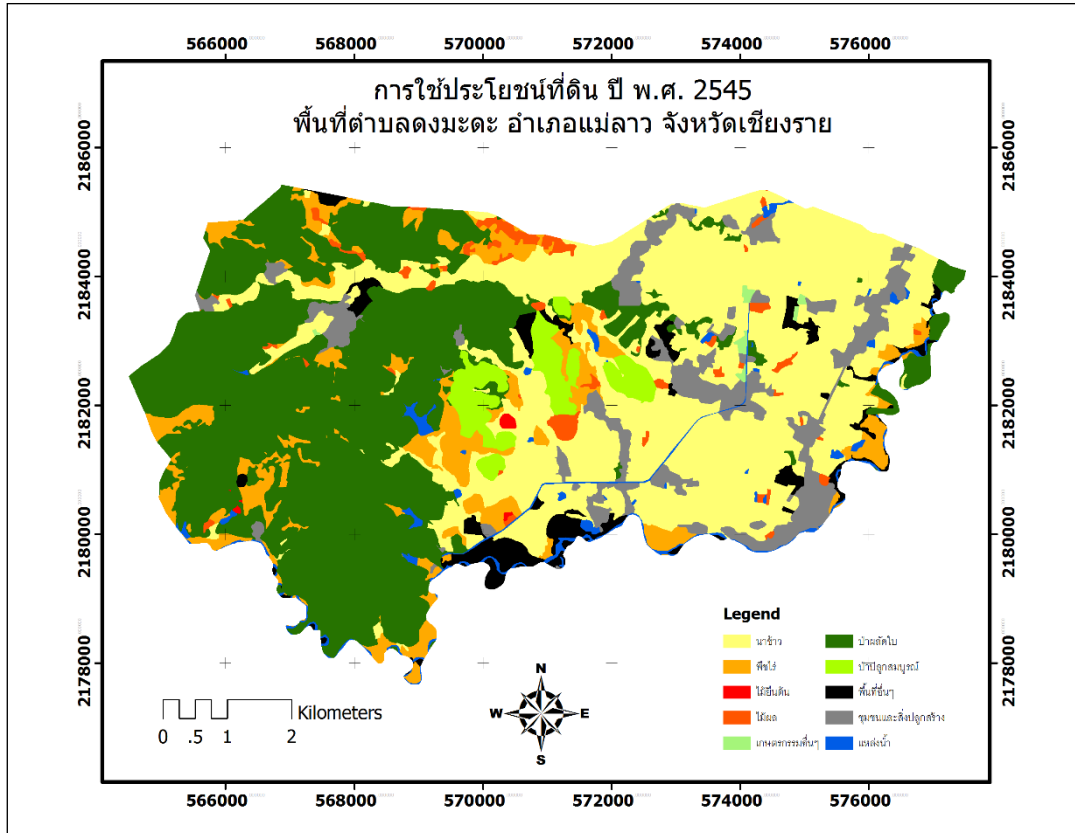
รูปที่ 1 ขอบเขตพื้นที่ตำบลดงมะดะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย

รูปที่ 2 แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินตำบลดงมะดะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย ปีพ.ศ. 2559

และลักษณะเชิงพื้นที่ซึ่งบ่งบอกถึงสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดิน และสิ่งปกคลุมดินในปี พ.ศ.2545 ประกอบไปด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินซึ่งแบ่งรูปแบบตามการจำแนกรูปแบบการใช้ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดินในระดับที่ 2 ได้แก่ พื้นที่นาข้าว 21.64 ตารางกิโลเมตร พื้นที่พืชไร่ 5.2 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ไม้ยืนต้น .07 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ไม้ผล 1.04 ตารางกิโลเมตร พื้นที่เกษตรกรรมอื่นๆ 0.14 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ป่าผสมผลัดใบ 24.06 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ป่าชุมชน 2.08 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง 4.82 ตารางกิโลเมตร พื้นที่แหล่งน้ำ 1.06 ตารางกิโลเมตร และพื้นที่อื่นๆ 2.13 ตารางกิโลเมตร ดังรูปที่ 3

รูปที่ 3 แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินตำบลดงมะดะ อำเภอดงมะดะ จังหวัดเชียงราย ปีพ.ศ. 2545

สรุปผลการศึกษา

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นพบว่าการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินได้แก่ พื้นที่ป่าผสมผลัดใบ เปลี่ยนเป็นนาข้าว พืชไร่ ไม้ยืนต้น ไม้ผล พื้นที่เกษตรกรรมอื่นๆ ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง แหล่งน้ำ และพื้นที่อื่นๆ โดยมีพื้นที่ 0.3, 9.52, 2.77, 0.41, 0.03, 0.63, 0.51, 0.25 และ 0.63 ตารางกิโลเมตรตามลำดับ และพื้นที่ป่าชุมชน เปลี่ยนเป็นนาข้าว, พืชไร่, ไม้ยืนต้น, ป่าผสมผลัดใบ, ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง และพื้นที่อื่นๆ โดยมีพื้นที่ 0.06, 0.23, 0.22, 0.25, 0.07 และ 0.05 ตารางกิโลเมตร ตามลำดับ

อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาซึ่งพบว่า พื้นที่ป่าชุมชนในตำบลดงมะดะ อำเภอดงมะดะ จังหวัดเชียงราย จากปี 2545 ถึง ปี 2559 มีจำนวนพื้นที่ป่าชุมชนลดลง 0.74 ตารางกิโลเมตร ซึ่งเป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมมากขึ้น ทำให้มีการรุกร้าพื้นที่ป่าทั้งส่วนของป่าชุมชน และพื้นที่ป่าธรรมชาติโดยสังเกตได้จากจำนวนพื้นที่ป่าที่ลดลงถึง 14.17 ตารางกิโลเมตร ถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลดงมะดะ และพื้นที่ใกล้เคียง แม้ว่าในพื้นที่ตำบลดงมะดะมีการประกาศขึ้นทะเบียนป่าชุมชนเมื่อปี 2547 ตามข้อมูลศูนย์สารสนเทศป่าไม้ กรมป่าไม้ แต่ก็ยังมีการรุกร้าพื้นที่ป่าชุมชนในบางบริเวณ ซึ่งจากการ

รวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต พบว่าในบางชุมชนมีการบังคับใช้กฎระเบียบ และข้อบังคับเกี่ยวกับการบริหารจัดการป่าชุมชนได้อย่างเข้มแข็งซึ่งทำให้พื้นที่ป่าชุมชนยังคงสภาพและจำนวนพื้นที่อยู่ได้แม้มีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสมพร พิมสาร(2549)และสมพร ศิริลาภ(2546)ที่พบว่าการประกาศให้พื้นที่ป่าในชุมชนถูกประกาศให้เป็นป่าชุมชนนั้นทำให้เกิดความร่วมมือกันของคนในชุมชนที่ตระหนักถึงความสำคัญของป่าแห่งนั้น และจากการศึกษาของสุขสวัสดิ์ มณีโชติ(2546) ที่พบว่าองค์ความรู้ และการส่งเสริมความเข้าใจตลอดจนนโยบายจากหน่วยงานราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมการเกษตรทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตไปสู่การทำเกษตรอย่างเต็มที่ซึ่งทำให้การบุกรุกพื้นที่ป่าเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้. (2531). การจัดการป่าชุมชน. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก
- สมพร พิมสาร. (2549) การจัดการป่าชุมชนของบ้านป่าลัน หมู่ที่ 5 ตำบลปงน้อย กิ่งอำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงราย. (2546). สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา. เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- สมพร ศิริลาภ. (2546) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนดงผักข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
- สุขสวัสดิ์ มณีโชติ. (2546). ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาประชาชนตำบลไทรทอง. อำเภอชัยบุรี จังหวัดสุราษฎร์ธานี.
- เสน่ห์ จามริก(2536) ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา เล่ม 1 ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมป่าชุมชนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา